

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА
ОСОБИСТОСТІ СПОРТСМЕНІВ:
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

Дерека Тетяна¹, Ляшенко Валентина,
Туманова Валентина, Корж Євген

¹ Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

² Київський університет імені Бориса Грінченка

Аннотация

Ценностные ориентации являются одним из центральных личностных новообразований, они выражают сознательное отношение человека к социальной действительности и в этом своем качестве определяют широкую мотивацию его поведения и оказывают существенное влияние на все стороны его действительности. Ценностно-смысловая сфера личности является важной составляющей успешности спортивной деятельности, так как она объединяет различные мотивационные образования: жизненные установки и позиции, мировоззрение и убеждения, цели, идеалы и все то, что связано с понятиями ценностей и смыслов субъекта спортивной деятельности.

Ключевые слова: жизненные ценности, личность спортсмена, мотивация.

Annotations

Values, being one of the central personality tumors express the conscious of man's relationship to social reality and in this capacity, define a broad motivation of behavior and significant impact on all aspects of his reality. In addition, value-semantic sphere of personality is an important part of successful sports activity, since it brings together different motivational education, attitudes and positions, attitudes and beliefs, goals, ideals, and all that is associated with the concepts of values and meanings of the subject of sports activities.

Key words: life values, personality sportsman, motivation.

Постановка та обґрунтування проблеми.

Спектр досліджень ціннісної проблематики на сьогодні є досить широким. Перехід від розуміння цінностей, як філософської категорії, до психологічного тлумачення природи цінностей зумовив появу багатьох напрямів і психологічних концепцій ціннісної проблематики. Один із підходів до вивчення життєвих цінностей акцентує увагу на тому, що цінність є специфічною формою прояву взаємодії між суб'єктом і об'єктом з приводу задоволення потреб і інтересів суб'єкта, тобто, цінність є моментом практичної взаємодії із дійсністю, яка відноситься до того, що можна цінувати, оцінювати, приймати або відхиляти, перетворювати на мотив і мету поведінки [8, 78-79]. Інший підхід у розумінні цінностей характеризується особливістю розуміння того, що цінності – це специфічні утворення свідомості, в структурі; суспільної та індивідуальної свідомості вони є ідеалами, узагальненими уявленнями про блага, яким віддається перевага, і прийнятні способи їх здобуття, також вони є ідеальними критеріями оцінки й орієнтаціями особистості та суспільства. Таке формулювання вказує на

якісну особливість інтерпретації суті цінностей як суб'єктивних уявлень про щось стабільно значуще [1, 156-158]. Фахівці, які займаються розробленням проблеми психології спорту, вивчають питання мотивації, психології спортивної команди, самоконтролю та саморегуляції в спорті [5, 88-90], різні форми психологічного забезпечення спортивної діяльності.

Одночасно слід виділити ряд досліджень, присвячених аналізу психологічних особливостей особистості спортсменів. Проблема особистості спортсмена як суб'єкта спортивної діяльності вимагає більш глибокого і ретельного вивчення і залишається актуальною.

Удосконалення сучасної системи підготовки спортсменів уключає питання побудови структури вдосконалення технічної, тактичної й інших аспектів процесу підготовки спортсменів [3, 76; 4, 27]. Однак, незважаючи на детальну розробку багатьох аспектів підготовки спортсменів у спорті вищих досягнень, психологічні сторони процесу змагальної діяльності вивчені все ще недостатньо. Спортсмен та його внутрішній світ часто опиняються поза увагою спортивних фахівців, в тому числі і психологів, а психологічна проблематика особистості спортсмена повинна бути предметом постійного вивчення.

Аналіз наукових досліджень. Мотивацію спортсменів, механізми розвитку спортивної мотивації та її вплив на спортивний результат досліджували вітчизняні спортивні психологи Ю.М. Блудов, Т.Т. Джамгаров, Р.М. Загайнов, Р.А. Пілоян, В.А. Плахтієнко, В.І. Румянцева. Зарубіжні дослідження мотивації спортивної діяльності пов'язані з іменами таких вчених, як Дж. Дуда, Р. Зайонц, Б. Кретті, Р. Мартене, Р. Найдіффер [7, 277].

За даними дослідників цінніс-

но-смілова сфера особистості займає місце на перетині двох великих предметних областей: мотивації, з одного боку, та світоглядної структури свідомості, з іншого [2, 307-311]. Ціннісно-смілова сфера – це ядро особистості з її неповторною картиною світу. Ціннісно-смілова сфера як підсистема саморегуляції включає в себе [1, 25]:

– ціннісні орієнтації – підстави, за якими юнак «вибудовує» об'єкти, суб'єкти, події за ступенем їх значущості;

– особистісні смисли – індивідуалізоване відображення справжнього ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність, усвідомлюване як «значення для мене»;

– спрямованість особистості – це система стійких спонукань юнака (що він хоче, до чого прагне, так чи інакше розуміючи світ, суспільство; чого уникає, проти чого готовий боротися);

– репертуар референтних груп – це соціальна група, яка служить для юнака своєрідним стандартом, системою відліку для себе та інших, джерелом формування соціальних норм і ціннісних орієнтацій.

Існують фрагментарні дані досліджень ролі та необхідності формування ціннісно-смілової сфери особистості спортсмена. У них відображені лише загальні уявлення про морально-вольові аспекти спортивної підготовки, а також проблеми особистісної адаптації в професійному самовизначенні фахівців з фізичного виховання і спорту [6, 512-518]. Що ж стосується детального вивчення тих перетворень, яких зазнає вся мотиваційна сфера особистості, її спрямованість на різних етапах спортивної кар'єри, – то такі дані практично відсутні в доступній нам літературі. У той же час проблематика особистості спортсмена має значення в силу того, що сенс і цінності створю-

ють у свідомості ту мету, яка мотивує спортсмена до досягнення більш високого результату.

Мета статті – визначення ієрархії життєвих цінностей у спортсменів високої кваліфікації.

У дослідженні взяло участь 17 осіб (спортсмени-легкоатлети, КМС), середній вік становить $\bar{x} = 21,4 \pm 0,52$ років. Для досягнення поставленої мети були використані такі методи дослідження: узагальнення науково-методичної, психолого-педагогічної та спеціальної літератури з проблеми дослідження, констатуючий експеримент з використанням методів психодіагностики в процесі тренувальної та змагальної діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. За результатами дослідженнями, що проводилися в сфері ціннісних орієнтацій кваліфікованих спортсменів, було визначено, що у них домінує така цінність, як «досягнення» (78 %). Характерним для «досягнення» є прагнення людини до досягнення конкретних і відчутних результатів у різні періоди життя. Такі люди, як правило, ретельно планують своє життя, ставлячи конкретні цілі на кожному її етапі і вважаючи, що головне – домогтися цих цілей. Часто велика кількість життєвих досягнень служить для таких людей підставою для високої самооцінки.

Щодо кваліфікованих спортсменів, то змістом їх діяльності є досягнення конкретних і відчутних результатів, поставленої мети, тобто максимально можливого результату в обраному виді спорту. Домінування цієї цінності доводить, що спортивний результат є плодом ретельно спланованого тренувального процесу. Для того, щоб домогтися поставленої мети, спортсменам потрібно ставити конкретні цілі на кожному етапі спортивного вдосконалення, і таким чином досягати кінцевої мети – максимально можливого результату для конкретного спортсмена в

обраному виді спорту.

Друге місце посідає така цінність, як «духовне задоволення» (62 %). Мабуть, домінуюча позиція цієї цінності свідчить про прагнення спортсменів до отримання морального задоволення від спортивної діяльності. Тобто, важливим для них є улюблена і цікава робота (обраний вид спорту), яка приносить внутрішнє задоволення. Домінуюча вираженість цінності – духовне задоволення – свідчить про те, що спортсмени в першу чергу спрямовані на отримання морального задоволення, можливо, відчуття щастя, радості, самореалізації через обраний вид спорту. Моральні цінності мотивують спортсмена до досягнення високих результатів.

«Збереження власної індивідуальності» – це наступна за значущістю цінність, яка є домінуючою у спортсменів (54%). Прагнення людини до незалежності від інших людей. Такі люди, як правило, вважають, що найважливіше в житті – це зберегти неповторність і своєрідність своєї особистості, своїх поглядів, переконань, свого стилю життя, прагнучи якомога менше піддаватися впливу масових тенденцій. Такі особистості часто не довіряють авторитетам. У них можливий яскравий прояв таких рис, як високий рівень самооцінки, конфліктність.

Така цінність як «розвиток себе» (51%) у ціннісній ієрархії спортсменів також присутня. Значена цінність включає в себе прагнення людини отримувати об'єктивну інформацію про особливості свого характеру, здібностей, прагнення до самовдосконалення, вважаючи при цьому, що потенційні можливості людини майже необмежені і що в першу чергу в житті необхідно домогтися найбільш повної їх реалізації. Серйозне ставлення до своїх обов'язків, компетентність у справах, поблажливість до людей і їх недоліків і вимогливість до себе. Це свідчить про праг-

нення спортсмена отримувати об'єктивну інформацію про особливості свого характеру, здібностей та інші характеристики своєї особистості.

Таким чином, розглядаючи докладніше отримані результати, слід сказати, в першу чергу, про бажання самовдосконалюватися і про те, що потенційні можливості людини майже не обмежені і що в житті необхідно домагатися найбільш повної їх реалізації. Цікавість створює цінність, яка займає наступну позицію (43%) – це креативність. Характеристиками її є: прагнення людини до реалізації своїх творчих можливостей, внесення особистих змін в усі сфери свого життя. Прагнення уникати стереотипів і урізноманітнити своє життя. Такі люди втомлюються від розміреного ходу свого життя і завжди намагаються внести в неї щось нове. Характерні: винахідливість і захопленість в повсякденних ситуаціях.

Творчий підхід, неординарне мислення, несподіваний для противника випад, обманний прийом є важливими факторами успішності в єдиноборствах. Слабо виражені такі цінності, як збереження індивідуальності і власний престиж. Мабуть, це пов'язано з тим, що процес спортивного вдосконалення є для них постійною взаємодією з тренерами, товаришами по команді, спаринг-партнерами.

Висновки. Життєві цінності, домінуючі у кваліфікованих спортсменів, це: «досягнення» (78%), «духовне задоволення» (62%) і «збереження власної індивідуальності» (54%). Домінування цінності «досягнення» доводить, що спортивне досягнення є результатом ретельно планованого тренувального процесу. Для того, щоб домогтися поставленої мети, спортсменам потрібно ставити конкретні цілі на кожному етапі спортивного вдосконалення і таким чином досягати кінцевої мети – максимально можливого

результату для даного спортсмена в обраному виді спорту. Рівень достовірних відмінностей між показником цінності «досягнення» та іншими показниками життєвих цінностей ($p < 0,05$). У той же час, позиція ціннісної орієнтації «духовне задоволення» вказує на прагнення спортсменів до отримання морального задоволення у всіх сферах життя, відчуття щастя, радості, а також прагнення займатися улюбленою і цікавою роботою, якою є обраний вид спорту.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розвитком системи ціннісних орієнтацій спортсменів, поряд з особистісним зростанням, що є підґрунтям для розвитку психологічної стійкості особистості до різних стресових чинників, несприятливого впливу ззовні.

Література

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Адлер А.; [пер. Боровиков А.]. – М.: Академический проект, 2007. – 232 с.
2. Дерка Т.Г. Особенности формирования акме-мотивационного компонента акмеологической компетентности фахівців фізичного виховання / Т.Г. Дерка // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2016. – Випуск 139, Том 1 – С. 307-311.
3. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов / Л.П. Матвеев. – Киев : Олимп. лит., 1999. – 320 с.
4. Платонов В.Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение / В.Н. Платонов. – Киев : Олимп. лит., 2013. – 624 с.
5. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особис-

- тості: Монографія. – К.: Наш час, 2007. – 280 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2000. – 720 с.
7. Творчий потенціал особистості: Проблеми розвитку та реалізації: Матеріали Всеукр. науково-практичної конференції (Київ, 15 лютого 2005 р.). Редактори О.Б. Терешина, П.Ю. Лубський. – Київ, 2005. – С.277-280.
8. Шадриков В.Д. Введение в психологию: мотивация поведения / В.Д. Шадриков. – М.: Логос, 2003. – 210 с.

